

Ks. dr hab. Tomasz Jakubiak, prof. AKW

W nawiązaniu do Uchwały Rady Dyscypliny Naukowej Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie nr 3.2.2/04/2026 z dnia 14 kwietnia 2026 roku – podpisanej przez ks. dra hab. Dariusza Borka, prof. UKSW, Przewodniczącego przedmiotowej Rady – na podstawie której wyznaczony zostałem na recenzenta rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Rafała Piotra Woronowskiego, przesyłam wymaganą przepisami prawa recenzję.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ks. mgr lic. Rafał Piotr Woronowski (4174), *Dorobek polskich kanonistów w przedmiocie niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa (kan. 1095 n. 1-3 KPK) po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Warszawa 2026, 298 s. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Gintera Dzierżona [plik PDF – forma maszynopisu książki].

„A niechaj narodowie wżdy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają”. Te słowa Mikołaja Reja z Nagłowic, pochodzące z wiersza „Do tego co czytał” (1562 r.), są dobrze znane każdemu, kto w szkole zetknął się z problematyką polskiego renesansu. Wyrażają one apel o szacunek dla języka polskiego i rodzimej kultury, a zarazem sprzeciw wobec niedoceniań własnego dziedzictwa narodowego. Problem deprecjonowania własnej kultury od dawna obecny jest również w literaturze światowej. Nieprzypadkowo Publilius Syrus (I w. p.n.e.) pisał w „Sententiae”: *Aliena nobis, nostra plus aliis placent* – „Cudze podoba się nam, a nasze innym”. Zjawisko to występuje także w polskiej nauce. Fascynacja rozwiązaniami zaczerpniętymi z literatury obcej nieraz przesłania wartość badań prowadzonych na gruncie krajowym. Z tego względu z prawdziwą satysfakcją podjąłem się recenzji rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Rafała Piotra Woronowskiego pt. „Dorobek polskich kanonistów w przedmiocie niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa (kan. 1095 nn. 1-3 KPK) po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku”. Praca została napisana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Gintera Dzierżona.

OCENA MATERIALNA PRACY

Już pobieżna lektura pozwala dostrzec, że recenzowana monografia wyróżnia się na tle opracowań tego rodzaju, przede wszystkim ze względu na swoją strukturę. Składa się ona z dwóch części o zbliżonej objętości, poprzedzonych spisem treści, wstępem oraz wykazem ważniejszych skrótów. Każda z części została podzielona na dwa rozdziały, opatrzone odrębnym wprowadzeniem i podsumowaniem, a następnie na mniejsze jednostki redakcyjne. Całość wieńczą zakończenie oraz obszerna bibliografia. Rezygnacja z tradycyjnego podziału dysertacji na rozdziały jako podstawowe jednostki świadczy niewątpliwie o odwadze naukowej autora, a zarazem o dojrzałym i wnikliwym namyśle nad podjętym problemem badawczym.

Skoro mowa o problemie badawczym, należy zauważyć, że ks. Rafał Piotr Woronowski we wstępie do rozprawy wskazał, iż Kodeks prawa kanonicznego promulgowany w 1983 roku przez papieża Jana Pawła II dla Kościoła łacińskiego wprowadził nową normę w obszarze materialnego prawa małżeńskiego, która wzbudziła znaczne zainteresowanie kanonistów. Została ona zapisana w kan. 1095 KPK. Jej szczególny charakter polega na tym, że – jak podkreśla autor – opiera się na prawie naturalnym, a sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułów w niej wskazanych były rozpatrywane przez Rotę Rzymską jeszcze przed 1983 rokiem. Poświęcono jej liczne publikacje. Moim zdaniem doniosłość normy wynika także ze względów praktycznych. To z tytułu zapisanego w kan. 1095, n. 3 KPK trybunały kościelne najczęściej orzekają nieważność małżeństw.

Biorąc pod uwagę powyższe przesłanki, doktorant postawił przed swoją pracą naukową następujące cele badawcze: 1) w ujęciu ogólnym – ustalenie osiągnięć kanonistyki; 2) w ujęciu ścisłym – ustalenie osiągnięć kanonistyki w zakresie niezdolności konsensualnej, uregulowanej w kan. 1095, nn. 1-3 KPK. Zważywszy zaś na to, że według ustaleń Woronowskiego polscy badacze opracowali na temat norm zawartych w kan. 1095 KPK aż 23 monografie, 101 artykułów oraz 154 komentarze do wyroków trybunałów kościelnych różnych stopni jurysdykcji, zawęził on przedmiot swoich badań wyłącznie do polskiej literatury kanonistycznej. Uwzględniając fakt, że praca dotyczy okresu od promulgacji drugiego kodeksu dla Kościoła łacińskiego i została przedstawiona do obrony na początku 2026 roku, badaniami objęto literaturę wydaną w latach 1983-2025 włącznie.

Z tak sformułowanymi celami badawczymi ks. Woronowski powiązał hipotezę badawczą, zgodnie z którą polscy kanoniści wnieśli szczególny wkład badawczy w skali krajowej i światowej.

Na marginesie warto odnotować drobną kwestię redakcyjną dotyczącą fragmentu wstępu, w którym autor informuje o okresie swoich badań. Czysto redakcyjnego dopracowania wydaje się wymagać opis końcowej cezurę czasowej. Obecne sformułowanie: „dlatego też za drugą

cezurę czasową badań przyjęto rok 2026, a więc czas ukończenia dysertacji” może u czytelników budzić wątpliwość, czy uwzględniono w dysertacji również literaturę opublikowaną w 2026 r. Moim zdaniem wystarczyłoby niewielkie uzupełnienie, np. wskazanie, że „cezura obejmuje okres do momentu ukończenia rozprawy, tj. początku roku 2026”, by uniknąć ewentualnych nieporozumień. Jest to jednak uwaga o charakterze wyłącznie porządkowym, niemająca wpływu na ocenę rozprawy doktorskiej.

Wieloaspektowość podjętego problemu badawczego uzasadnia dobór zróżnicowanych metod, dostosowanych do specyfiki poszczególnych części rozprawy. Autor słusznie oparł swe rozważania na metodzie dogmatycznoprawnej, historycznoprawnej i komparatystycznej. W częściach pracy poświęconych analizie dorobku monograficznego i komentarzowego oraz szczegółowym zagadnieniom przyczyn natury psychicznej ksiądz magister licencjusz trafnie posłużył się także metodą syntetyczną. Sprawne operowanie tak zróżnicowanym instrumentarium metodologicznym świadczy o solidnym warsztacie naukowym ks. Woronowskiego.

We wstępie do dysertacji autor wprowadził również czytelnika w problematykę wykorzystanej literatury. O jego kompetencjach badawczych świadczy trafne rozstrzygnięcie kwestii klasyfikacji źródeł. Choć niektóre dokumenty bywają w innych monografiach zaliczane do literatury, doktorant świadomie potraktował je jako źródła, przekonująco uzasadniając tę decyzję specyfiką przedmiotu badań. Zauważył, że skoro zasadniczym przedmiotem dociekań są publikacje kanonistów polskich, to właśnie one stanowią materiał źródłowy.

We wstępie znalazła miejsce także prezentacja poszczególnych części dysertacji.

Pierwsza część rozprawy, zatytułowana „Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa w doktrynie prawa kanonicznego”, została trafnie podzielona na dwa rozdziały: I – „Badania prawno-historyczne nad zagadnieniem niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa” (s. 15-60) oraz II – „Kan. 1095, n. 1-3 KPK w doktrynie prawa kanonicznego” (s. 61-139). W pierwszym podrozdziale tej części, zatytułowanym „Badania nad genezą kan. 1095 KPK”, doktorant przedstawił osiągnięcia ks. prof. G. Dzierżona oraz ks. prof. W. Góralskiego¹. Jak słusznie odnotował, przywołani autorzy zauważyli, że zainteresowanie kanonistów zagadnieniem niezdolności konsensualnej wynikało z jednej strony z braku w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku jednoznacznych norm regulujących tę materię, z drugiej zaś z faktu, że jeszcze przed 1983 rokiem judykatura rotalna orzekała już w tego rodzaju sprawach. Dostrzegli oni ponadto, iż przez długi czas część konsultorów komisji

¹ W niniejszej recenzji zrezygnowano z przytaczania szczegółowych danych bibliograficznych, ponieważ jej zasadniczym celem jest ocena, czy dysertacja spełnia wymogi formalne i merytoryczne określone przepisami prawa polskiego dla nadania stopnia doktora. Pełne dane bibliograficzne omawianych publikacji czytelnik znajdzie w recenzowanej dysertacji.

rewizyjnej skłaniała się do ujmowania norm zawartych w kan. 1095, n. 1–2 KPK w kategoriach przeszkody zrywającej. W swoich publikacjach odwoływali się przy tym do ustaleń takich badaczy, jak F. D’Ostilio, K. Geringer, K. Lüdicke, M. Pompedda oraz U. Navarrete.

Doktorant zwrócił uwagę na wniosek Dzierżona, zgodnie z którym „w odniesieniu do niezdolności totalnej czy też niezdolności pochodzącej z poważnego braku rozeznania oceniającego należałoby optować za tezę o nieważności małżeństwa, wynikającą z braku substancjalnego zgody koniecznej do zawarcia małżeństwa”. Przywołał również stanowisko Góralskiego, który wiąże normę wyrażoną obecnie w kan. 1095, n. 3 KPK z brakiem zdolności do podjęcia przedmiotu zgody małżeńskiej. Woronowski podkreślił ponadto, że spośród badaczy jedynie jego promotor przedstawił prace Komisji Kodyfikacyjnej nad projektem kan. 1081 *ter*, który pierwotnie odnosił się do niezdolności wynikającej z zaburzeń psychoseksualnych. Doktorant omówił także sposób, w jaki Dzierżon interpretował poszczególne normy ostatecznie promulgowane w kan. 1095 KPK, w tym między innymi zwrot *anomaliam psychosexualem* oraz opinie konsultorów dotyczące genezy tych przepisów. Zaznaczył również, że według Dzierżona przedmiot aktu jurydycznego stanowi jego integralny element, sam akt zaś nie może zaistnieć bez swego przedmiotu.

Drugi podrozdział pierwszego rozdziału, zatytułowany „Badania nad konceptem rozeznania oceniającego”, rozpoczyna się od spostrzeżenia doktoranta, że problematyka rozeznania oceniającego była przedmiotem zainteresowania wielu polskich kanonistów. Woronowski przywołał grono autorów, którzy wnieśli w tym obszarze szczególnie znaczący wkład, wymieniając B.W. Zuberta, M. Żurowskiego, M. Kowalskiego, E. Góreckiego, A. Gołębiowską, S. Paździora, W. Góralskiego oraz G. Dzierżona. Wśród wskazanych opracowań szczególne miejsce przypisał monografii Zuberta, poświęconej wiedzy koniecznej o heteroseksualności i trwałości małżeństwa w nauce prawa kanonicznego i jurysprudencji w okresie 1517-1917. Odwołując się do ustaleń Paździora, odnotował z kolei, że refleksja kanonistyczna nad rozeznaniem oceniającym ma swoje źródło już w średniowieczu. Ksiądz magister licencjusz podkreślił również znaczenie badań Kowalskiego i Wąsika, którzy wykazali wpływ prawa rzymskiego na ustawodawstwo kościelne w tej materii. Na uwagę zasługuje także przywołane ustalenie Góreckiego, który na podstawie ustawodawstwa Aleksandra III wykazał, iż w doktrynie XIII wieku posługiwano się kategoriami *tempus annus discretionis* oraz *prudencia* dla określenia koniecznej dojrzałości psychicznej. Woronowski trafnie zwrócił uwagę na konstatację Gołębiowskiej, zgodnie z którą w średniowieczu zdolności nupturientów do współżycia cielesnego, a więc do realizacji pierwszorzędnego celu małżeństwa, nie wiązano z ich dojrzałością psychiczną.

Doktorant zauważył również, że polscy kanoniści, analizując normę kan. 1095, n. 2 KPK, szeroko czerpali z dorobku św. Tomasza z Akwinu oraz Mikołaja Tudeschiego, zwanego Panormitanusem, wykorzystując ich nauczanie do wyznaczenia granic braku rozeznania oceniającego. W tym kontekście szczególnie interesujące pozostaje stanowisko Wąsika, który określił wymagany stopień rozeznania oceniającego jako przewyższający rozeznanie konieczne przy popełnieniu grzechu ciężkiego, a jednocześnie proporcjonalny do wagi samej umowy małżeńskiej. Wyznaczenie tych dwóch granic, dolnej i górnej, pozwala na precyzyjniejsze określenie zakresu wymaganego rozeznania. Doktorant uwzględnił również stanowisko Żurowskiego, który akcentował, że w odniesieniu do decyzji wynikających z porządku naturalnego nie należy stawiać nadmiernych wymagań co do ich zdolności i rozwagi. Na szczególną uwagę zasługuje także przywołane przez autora dysertacji ustalenie Zuberta i Kowalskiego, którzy wykazali, iż pierwszym badaczem łączącym zakres wiedzy koniecznej do ważnego zawarcia małżeństwa z przymiotem nierozzerwalności był Panormitanus. Spostrzeżenie to ma istotne znaczenie dla zrozumienia procesu kształtowania się doktrynalnych podstaw współczesnej regulacji kodeksowej.

Na uwagę zasługuje również przywołane przez Woronowskiego stanowisko Wąsika, oparte na analizie spuścizny Azpilcuéty, zgodnie z którym należy odróżnić zdolność rozeznania umysłowego, rozumianego jako osąd krytyczny, od dojrzałości psychologicznej, tradycyjnie związanej w kanonistyce z rozwojem fizycznym. Rozróżnienie to pozwala uniknąć utożsamiania dwóch odrębnych płaszczyzn oceny zdolności konsensualnej.

Interesujących wiadomości dostarcza lektura fragmentu doktoratu poświęcony ustaleniom naukowym Zuberta zapisanym w monografii pt. „Wiedza konieczna o heteroseksualności i trwałości małżeństwa w nauce prawa kanonicznego i jurysprudencji (1517-1917)”. Powołując się na Fagnaniego, Zubert ustalił bowiem, że kanoniści XVII wieku pod pojęciem *malitia* rozumieli zdolność do pożycia cielesnego (*potentia generandi*), wiążąc ją ściśle z rozeznaniem umysłowym co do wartości i dozągonnego charakteru małżeństwa (*prudentialia, discretio*). Doktorant trafnie odnotował, że ówczesna doktryna wykluczała możliwość udzielenia dyspensy od braku używania rozumu, uznając obowiązek jego posiadania za wynikający z prawa naturalnego. W dysertacji wykazał ponadto, że kanonistyka tego okresu ujmowała zagadnienie zróżnicowania zdolności intelektualnej nupturientów wyłącznie w odniesieniu do poznania istoty małżeństwa, nie uwzględniając jeszcze szerszych aspektów zdolności konsensualnej. Godne odnotowania jest również poczynione przez doktoranta spostrzeżenie, że równolegle następował proces uściślenia pojęcia *discretio iudicii*, co stanowiło istotny etap w kształtowaniu się doktrynalnych podstaw współczesnej regulacji kodeksowej.

Doktorant słusznie podkreślił znaczenie encykliki *Magnae nobis* Benedykta XIV z 29 czerwca 1748 roku jako ważnego źródła refleksji polskich kanonistów nad problematyką rozeznania oceniającego. Odnotował również ustalenie Gołębiowskiej, zgodnie z którym dokument ten odegrał kluczową rolę w utrwaleniu w doktrynie kanonistycznej rozumienia kategorii braku rozeznania oceniającego. Cenne jest także przywołane spostrzeżenie Wąsika o przełomowym znaczeniu tej encykliki dla określenia wymagań stawianych nupturientom. Benedykt XIV wskazał bowiem, że do ważnego zawarcia małżeństwa nie wystarcza sama zdolność jego fizycznego dopełnienia, konieczne jest również krytyczne rozeznanie rozumowe, zakorzenione zarówno w prawie naturalnym, jak i w pozytywnym prawie Bożym.

Zamykając drugi podrozdział rozdziału pierwszego, ksiądz magister licencjusz przybliżył stanowisko Żurowskiego dotyczące prac kanonistów z początku XX wieku, którzy ocenę przedmiotu konsensu małżeńskiego zaczęli ujmować w kategoriach psychicznej zdolności do zawarcia małżeństwa. Szeroko omówił również publikację Góralskiego poświęconą rozeznaniu oceniającemu co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich oraz jego poważnemu brakowi w świetle kan. 1095, n. 2 KPK. Trafnie odnotował, że autor ten ukazał sposób rozstrzygnięcia tego rodzaju spraw w okresie obowiązywania KPK z 1917 roku, a zarazem podkreślił istotny wpływ rozwoju psychiatrii na działalność trybunałów kościelnych i język ich orzecznictwa. Woronowski zauważył, że Góralski, Dzierżon i Erlebach wskazywali na konkretne orzeczenia, które bezpośrednio wpłynęły na kształt norm ujętych w kan. 1095 KPK. Szczególną uwagę poświęcił przy tym ustaleniom Erlebacha, zgodnie z którymi w wyrokach Roty Rzymskiej z lat sześćdziesiątych XX wieku rozeznanie oceniające zaczęto łączyć z koniecznością zachowania odpowiednich predyspozycji psychicznych w odniesieniu do przedmiotu umowy małżeńskiej.

Rozdział pierwszy Woronowski zakończył syntetycznym podsumowaniem, w którym podkreślił, że kanoniści badający genezę kan. 1095, n. 1–3 KPK byli świadomi ograniczeń wynikających z niepełnej publikacji materiałów z prac kodyfikacyjnych. Odnotował zarazem, iż znacznie więcej uwagi poświęcono badaniom nad konceptem rozeznania oceniającego, chociaż część tych analiz miała charakter odtwórczy. Za bardziej oryginalne uznał natomiast prace dotyczące rozwoju doktryny po promulgacji KPK z 1917 r.

Drugi rozdział, zatytułowany „Kan. 1095, n. 1-3 KPK w doktrynie prawa kanonicznego”, został podzielony na podrozdziały odpowiadające treści numerów analizowanego kanonu, a każdy z nich – na mniejsze jednostki redakcyjne.

Pierwszy podrozdział rozdziału drugiego podzielony został na sekcje: 1.1. „Sformułowanie kan. 1095, n. 1 KPK” oraz 1.2. „Normatywne parametry niezdolności konsensualnej ujętej w kan. 1095, n. 1 KPK”. Ta ostatnia została następnie rozbita na jednostki: 1.2.1. „Używanie rozumu” oraz 1.2.2. „Wystarczające używanie rozumu”. W przywołanych fragmentach

dysertacji Woronowski zauważył, że kanoniczno-antropologiczna kategoria „używania rozumu” była przedmiotem badań kilku autorów. Kluczowym zagadnieniem podejmowanym przez badaczy stało się wyjaśnienie znaczenia terminu „używanie rozumu”. Jak zauważył doktorant, Dzierżon, wychodząc od teorii aktu prawnego, uznał, że *usus rationis* jest „swoistą deklaracją prawa naturalnego”. Niektórzy autorzy w swoich rozważaniach analizowali kategorię aktów ludzkich, odróżniając je od aktów człowieczych (*actus humanus*). Ciekawe spostrzeżenia w tej materii zaprezentował Gajda. Autor podręcznika kościelnego prawa małżeńskiego uznał, że tylko pierwsze z nich dokonywane są z użyciem umysłu i woli. Góralski i Dzierżon twierdzili natomiast, że *usus rationis* jest kategorią o charakterze jurydyczno-antropologicznym.

W części 1.2.2. „Wystarczające używanie rozumu” Woronowski skoncentrował się na dorobku Góralskiego, Pawluka i Dzierżona. Na odnotowanie zasługuje stanowisko Pawluka, który wiązał pojęcie *sufficiens usus rationis* z poznaniem i zrozumieniem natury samego małżeństwa, opowiadając się zarazem za przekładem terminu *sufficiens* jako „dostateczny”. Zbieżne stanowisko co do przekładu normy kan. 1095 n. 1 KPK prezentował Dzierżon, który ponadto doprecyzował, że wymagany stopień używania rozumu powinien umożliwiać wyrażenie konsensu małżeńskiego zgodnie z wymogami określonymi w kan. 1104 KPK.

Drugi podrozdział rozdziału drugiego dysertacji podzielony został na sekcje odpowiadające zasadniczej osi namysłu polskich kanonistów nad normą wyrażoną w kan. 1095 n. 2 KPK: 2.1. „Znaczenie normatywnego wyrażenia «poważny brak rozeznania oceniającego»” oraz 2.2. „Sformułowanie kan. 1095, n. 2 KPK”. Ta ostatnia została z kolei podzielona na mniejsze jednostki redakcyjne: 2.2.1. „Koncept rozeznania oceniającego” i 2.2.2. „Elementy rozeznania oceniającego” (ta zaś obejmuje dalsze podziały: 2.2.2.1. „Elementy rozeznania oceniającego w ogólności” i 2.2.2.2. „Elementy rozeznania oceniającego w szczególności”).

W pierwszej części podrozdziału poświęconego znaczeniu normatywnego wyrażenia „poważny brak rozeznania oceniającego” doktorant przybliżył propozycje tłumaczeń terminu *discretio iudicii* na język polski, by następnie podjąć analizę treści tego pojęcia w ujęciu polskich kanonistów. Na szczególne odnotowanie zasługuje uchwycenie przez Woronowskiego wielowymiarowości rozeznania oceniającego w oparciu o dorobek Góralskiego. Doktorant trafnie wykazał, że pojęcie to nie ogranicza się do sfery czysto intelektualnej, lecz obejmuje również wymiar wolitywny, zakładając wartościujące poznanie istoty małżeństwa, pozostające w proporcji do doniosłości aktu jego zawarcia oraz wynikających z niego praw i obowiązków. Góralski ujmował rozeznanie jako proces decyzyjny wykraczający poza abstrakcyjne pojęcia, kulminujący w osądzie wartościującym, opartym na refleksji krytycznej. Woronowski

odnotował ponadto, że tenże kanonista na podstawie analizy orzecznictwa Roty Rzymskiej doszedł do wniosku o istotnym znaczeniu przyczyny w kształtowaniu się braku rozeznania oceniającego.

Za wartościowe należy również uznać przywołanie przez doktoranta koncepcji Leszczyńskiego, ukazującej wzajemne przenikanie się *facultas deliberativa* i *facultas intellectiva* w procesie podejmowania decyzji. Leszczyński wyodrębnił trzy etapy *facultas intellectiva*: poznanie, ocenę i wybór, zwracając zarazem uwagę na możliwość oddziaływania zaburzeń sfery wolitywnej na powstanie braku rozeznania oceniającego. Na wyróżnienie zasługuje wreszcie ustalenie Dzierżona, który wykazał prawny, a nie psychologiczny charakter kategorii rozeznania oceniającego. Rozróżnienie to ma fundamentalne znaczenie metodologiczne – wyznacza granicę między kompetencjami kanonistyki a kompetencjami nauk psychologicznych w ocenie zdolności konsensualnej nupturientów.

W części poświęconej elementom rozeznania oceniającego w ogólności doktorant odwołał się do dorobku szerokiego grona polskich kanonistów, w tym Góralskiego, Dzierżona, Paździora, Kowalskiego, Stawniaka, Góreckiego, Wąsika oraz Majera. W warstwie analitycznej trafnie wyodrębnił trzy kluczowe komponenty rozeznania oceniającego: zdolność poznawczą (2.2.2.2.1.), ocenę krytyczną (2.2.2.2.2.) oraz wolność decyzyjną (2.2.2.2.3.). Na uwagę zasługuje przywołane przez autora dysertacji ustalenie Góralskiego, zgodnie z którym zakres wiedzy wymaganej do zaistnienia rozeznania oceniającego jest węższy niż ten, który wynika z ogólnej regulacji kan. 126 KPK. Stanowisko to koresponduje z wnioskiem Dzierżona, który minimalny próg poznawczy wymagany od nupturientów określił jako obejmujący świadomość małżeństwa jako trwałego związku heteroseksualnego, ukierunkowanego na zrodzenie potomstwa.

Za szczególnie cenne należy uznać odnotowanie przez doktoranta ustaleń odnoszących się do relacji między normami kan. 1095, n. 1 i n. 2 KPK. Woronowski trafnie zestawiał stanowiska polskich kanonistów w tej materii. Stawniak wykazał, że wystarczające używanie rozumu stanowi warunek konieczny rozeznania oceniającego, natomiast Góralski i Kowalski doprecyzowali, że samo używanie rozumu nie jest warunkiem wystarczającym. Zestawienie tych dwóch ustaleń prowadzi do doniosłego wniosku, że używanie rozumu i rozeznanie oceniające pozostają w relacji inkluzji, a nie tożsamości.

Wartościowe poznawczo okazuje się wreszcie przywołane przez doktoranta, dokonane przez Dzierżona, rozróżnienie między poznaniem spekulatywno-praktycznym, odnoszącym się do generalnej wizji małżeństwa, a poznaniem oceniająco-praktycznym, dotyczącym konkretnego sądu podmiotu w odniesieniu do zamierzonego małżeństwa z określonym

partnerem. Dystynkcja ta pozwala precyzyjniej określić, na jakim poziomie poznawczym może dojść do deficytu rozeznania oceniającego.

W zakresie wolności decyzyjnej doktorant trafnie uchwycił ewolucję podejścia zarówno doktrynalnego, jak i orzeczniczego. Na odnotowanie zasługuje przywołane za Góralskim spostrzeżenie, że przełom w tej materii nastąpił w latach siedemdziesiątych XX wieku, kiedy judykatura rotalna zaczęła w szerszym zakresie uwzględniać możliwość naruszenia sfery wolitywnej przy jednoczesnym zachowaniu zdolności używania rozumu. Stawniak i Góralski precyzyjnie rozgraniczyli przy tym wolność wewnętrzną podmiotu – relewantną na gruncie kan. 1095 n. 2 – i wolność zewnętrzną, odrębnie uregulowaną w kan. 1103 KPK.

Szczególnie godne wyróżnienia jest zidentyfikowanie przez doktoranta wątków dotychczas podejmowanych niemal wyłącznie przez Dzierżonę, dotyczących stanów interdeterminacji i determinacji w sferze wewnętrznej. Pierwszy z nich opisuje sytuację, w której podmiot może podjąć działanie, lecz nie jest do niego przymuszony, drugi natomiast odnosi się do możliwości podjęcia konkretnej decyzji w celu rozwiązania określonej sytuacji życiowej. Wątek ten podjął także Góralski. Woronowski odnotował ponadto, że polscy kanoniści prowadzili badania nad stopniem wolności wewnętrznej koniecznej do ważnego zawarcia małżeństwa. Wartościowy wkład w tej materii stanowi koncepcja Kowalskiego, który ujął zdolność do rozeznania oceniającego jako stan integralności procesów psychicznych, umożliwiającą zarówno właściwą ocenę zamierzonego aktu, jak i zachowanie autonomii decyzyjnej. Dopełnienie tej problematyki stanowią rozważania Dzierżony i Góralskiego nad rolą motywacji. Obaj autorzy zwrócili uwagę, że u osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi działania mogą być zdeterminowane przez motywy, w tym także – jak podkreślał Dzierżon – motywy tkwiące w podświadomości. Ostatni z wymienionych sformułował ponadto – jak wskazuje doktorant – istotne rozróżnienie między wolnością istotną a wolnością efektywną.

Ostatni podrozdział drugiego rozdziału został poświęcony normie zapisanej w kan. 1095 n. 3 KPK. Woronowski trafnie zidentyfikował zasadnicze kierunki badawcze polskiej kanonistyki w tej materii, porządkując je w pięć bloków tematycznych: koncept niezdolności (3.1), jej przymioty (3.2), problematykę istotnych obowiązków małżeńskich (3.3), kwestię przyczyn natury psychicznej (3.4) oraz kontrowersje doktrynalne dotyczące relacji między hipotezami kan. 1095 n. 2 i n. 3 KPK (3.5).

Na szczególne odnotowanie zasługuje przywołane przez księdza magistra licencjusza ustalenie Dzierżony, osadzone w teorii aktu prawnego, zgodnie z którym obciążenie choćby jednego z nupturientów wadą z tytułu uregulowanego w kan. 1095 n. 3 KPK uniemożliwia zaistnienie samego aktu prawnego zawarcia małżeństwa z powodu braku jednego z jego

elementów konstytutywnych. Ujęcie to precyzyjnie sytuuje problematykę niezdolności w ramach ogólnej teorii kanonistycznej.

W odniesieniu do przymiotów niezdolności doktorant odnotował w dysertacji, że w polskiej kanonistyce – z wyjątkiem stanowiska Dzierżona – dominuje pogląd wyodrębniający cztery elementy: ciężkość, uprzedniość, trwałość oraz absolutność. Każdemu z nich poświęcił odrębną analizę. Na uwagę zasługuje zestawienie stanowisk dotyczących przymiotu ciężkości *incapacitas*. Góralski wiązał ją z całkowitą niezdolnością nupturienta do podjęcia określonych obowiązków małżeńskich, natomiast Paździor akcentował konieczność odnoszenia tego wymogu do natury i stopnia nasilenia samej niezdolności. Paździor wraz ze Stawniakiem postulowali ponadto odniesienie przymiotu ciężkości do przyczyny leżącej u podstaw niezdolności. Wątek ten pogłębił Dzierżon na podstawie analizy orzecznictwa rotalnego, wskazując, że przy określaniu ciężkości niezdolności należy uwzględniać łącznie stan patologiczny podmiotu, przyczyny natury psychicznej oraz korelację między podmiotem a przedmiotem konsensu małżeńskiego, czyli istotnymi obowiązkami małżeńskimi. Ujęcie to wyróżnia się kompleksowością i pozwala na bardziej zniuansowaną ocenę poszczególnych przypadków.

W odniesieniu do przymiotu uprzedniości na wyróżnienie zasługuje stanowisko Góralskiego, który rozszerzył rozumienie tego pojęcia, obejmując nim również niezdolność ujawniającą się dopiero po zawarciu małżeństwa, lecz mającą swoją przyczynę już w chwili wyrażania zgody małżeńskiej. Koncepcja ta, odwołująca się do kategorii *in actu primo proximo*, ma istotne znaczenie praktyczne dla orzecznictwa, pozwala bowiem objąć zakresem normy te przypadki, w których pełny obraz niezdolności uwidacznia się dopiero w czasie trwania małżeństwa.

Szczególnie wartościowa poznawczo okazuje się przedstawiona przez doktoranta analiza sporu doktrynalnego dotyczącego absolutnego bądź relatywnego charakteru niezdolności. Woronowski trafnie zidentyfikował zasadnicze linie podziału w polskiej kanonistyce. Zauważył, że Góralski, opierając się na analizie treści kan. 1095 n. 3 KPK, konsekwentnie bronił stanowiska, zgodnie z którym normy tej nie sposób wyprowadzić z konceptu niezdolności relatywnej, nawet jeśli pojawia się on w niektórych wyrokach trybunałów hiszpańskich. Doktorant odnotował przy tym, że kanonista płocki prowadził w tej materii wyraźną polemikę z Viladrichem.

Godne uwagi jest odmienne stanowisko Paździora, również omówione w dysertacji, który postulował podejście bardziej zindywidualizowane. Według tego autora przy dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu niezdolności konsensualnej każdorazowo należy uwzględnić specyfikę konkretnego przypadku, a uznanie waloru niezdolności relatywnej mogłoby okazać

się wystarczające w sytuacjach, gdy pozostaje wątpliwość co do absolutnego charakteru stwierdzonej niezdolności. Hipoteza ta wprowadza istotny element elastyczności do oceny poszczególnych kazusów. Woronowski odnotował również krytyczne stanowisko Stawniaka, który wskazywał na szereg słabości metodologicznych koncepcji niezdolności relatywnej, twierdząc zarazem, że jej przyjęcie godziłoby w fundamentalne prawo do zawarcia małżeństwa (*ius connubii*). Opinia ta nadaje dyskusji wymiar nie tylko technicznoprawny, lecz również aksjologiczny, osadzając ją w kontekście ochrony podstawowych praw wiernych.

W dalszej części pracy doktorant podjął analizę dorobku polskich kanonistów w zakresie istotnych obowiązków małżeńskich, słusznie zastrzegając, że zgodnie z tematem dysertacji ogranicza się wyłącznie do publikacji ujmujących tę problematykę w kontekście niezdolności konsensualnej. Godne odnotowania jest ustalenie, że pierwszym polskim kanonistą podejmującym tę tematykę po wejściu w życie kodeksu z 1983 roku był Żurowski, a ówczesna kanonistyka sprowadzała zagadnienie przedmiotu zgody małżeńskiej do obszaru obowiązków (uprawnień) małżeńskich. Późniejsi autorzy wyprowadzali obowiązki małżeńskie z klasycznych dóbr małżeńskich. Na uwagę zasługuje odnotowana przez Woronowskiego, podjęta przez Góralskiego i Stawniaka, próba opracowania szczegółowego katalogu istotnych obowiązków małżeńskich. Obaj autorzy ostatecznie uznali jednak, że zadanie to powinno pozostać domeną judykatury, co stanowi istotne stanowisko metodologiczne, wskazujące na granice systematyzacji doktrynalnej w tej materii. Wartościowe pozostaje również przywołane stanowisko Dzierżona, który postulował wywodzenie wszystkich obowiązków małżeńskich z przedmiotu zgody małżeńskiej, rozumianego jako substancjalna przedmiotowa struktura jurydyczna małżeństwa. Ujęcie to zapewnia spójność systematyczną, osadzając problematykę obowiązków w ramach teorii konsensu małżeńskiego.

Szczególnie istotna z punktu widzenia doktryny okazuje się przedstawiona przez doktoranta dyskusja dotycząca zakresu normy kan. 1095 n. 3 KPK, a mianowicie rozważanie, czy odnosi się ona wyłącznie do niezdolności podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, czy również do ich wypełnienia. Góralski, opierając się na analizie nowszego orzecznictwa rotalnego, wskazał, że w ocenie audytorów rotalnych niezdolność do podjęcia obowiązków wyklucza samo ważne wyrażenie konsensu. Stanowisko to koresponduje z poglądem Stawniaka, który pojęcie podjęcia obowiązków wiązał z aspektem dobrowolności konsensu, rozumianej jako przyjęcie zobowiązania w chwili jego wyrażania, choć odnoszącego się do przyszłego pożycia małżeńskiego.

Na wyróżnienie zasługuje również praktyczne ujęcie zaproponowane przez Rakoczego, który zawęził niezdolność konsensualną do sytuacji, w których nupturient nie byłby zdolny nawet do rozpoczęcia realizacji istotnego obowiązku małżeńskiego. Chodziłoby zatem

o potencjalną niezdolność podmiotu, generowaną przez różnego rodzaju zaburzenia, skutkującą ograniczeniem bądź całkowitym zniesieniem tej zdolności. Podejście to wprowadza użyteczne kryterium pozwalające odróżnić niezdolność konsensualną od zwykłych trudności w wypełnianiu obowiązków małżeńskich.

Ostatnia część rozdziału drugiego została poświęcona przez księdza magistra licencjusza przyczynom natury psychicznej. Doktorant słusznie podkreślił na wstępie, że problematyka ta była przedmiotem kilkudziesięciu artykułów opublikowanych w polskich periodykach i pozycjach zbiorowych, co uzasadniało przyjęcie podejścia syntetycznego. Decyzję o zaprezentowaniu dorobku w formie tabeli zbiorczej należy uznać za trafne rozwiązanie metodologiczne, pozwalające w sposób przejrzysty uporządkować obszerny materiał badawczy. Z zestawienia dokonanego przez Woronowskiego wyłania się imponujący zakres przyczyn natury psychicznej analizowanych przez polskich kanonistów w kontekście niezdolności konsensualnej. Obejmuje on między innymi: AIDS (1)², akrotomofilię (1), alkoholizm (8), anoreksję (1), aseksualizm (1), biseksualizm (1), borderline (2), choroby neurologiczne (1), COVID-19 (1), depresję (3), encefalopatię (2), epilepsję (1), homoseksualizm (1), mammizm (1), narkomanię (2), niedojrzałość noogenną (4), osobowość dyssocjalną (1), osobowość neurotyczną (2), osobowość niedojrzałą / niedojrzałość emocjonalną (4), osobowość psychoneurotyczną (1), osobowość starczą (2), padaczkę (2), parafilię (2), pracoholizm (2), schizofrenię (4), stwardnienie rozsiane (3), syndrom Piotrusia Pana (1), transseksualizm (6), urazy mózgu (1), uwarunkowania środowiskowe (wpływ rodziny patologicznej) (3), uzależnienia od gier (1), uzależnienia w ogólności (1), waginizm (1), zaburzenia nastroju (1), zakupoholizm (1). Po przedstawieniu przedmiotowych publikacji doktorant, chcąc uniknąć nadmiernego rozrostu objętości dysertacji, skoncentrował uwagę przede wszystkim na metodologii stosowanej przez poszczególnych autorów oraz na wskazaniu publikacji o charakterze oryginalnym. Trafnie odnotował przy tym, że zdecydowana większość opracowań koncentruje się na analizie jednej konkretnej anomalii. Na szczególne odnotowanie zasługuje wskazanie przez Woronowskiego na dokonania Erlebacha, który jako pierwszy wprowadził do orzecznictwa rotalnego kategorię niedojrzałości noogennej, wnosząc istotny wkład w rozwój kanonistyki w tej materii. Za najcenniejsze z punktu widzenia oryginalności badawczej należy uznać zidentyfikowane przez doktoranta cztery artykuły K. Szymańskiej, poświęcone akrotomofilii, parafiliom oraz wpływowi COVID-19 na niezdolność konsensualną. Jak wykazał Woronowski, publikacje te podejmowały wskazane zagadnienia po raz pierwszy

² Liczba publikacji na dany temat.

w skali kanonistyki światowej, co stanowi znaczący wkład polskiej nauki prawa kanonicznego do dyskursu międzynarodowego.

Na zakończenie drugiego rozdziału doktorant przedstawił syntetyczne wnioski z przeprowadzonych badań. Trafnie podkreślił, że problematyka hipotez ujętych w kan. 1095, n. 1–3 KPK stanowiła przedmiot zainteresowania szerokiego grona polskich kanonistów, podejmujących zróżnicowane spektrum zagadnień szczegółowych. Godne odnotowania jest ustalenie Woronowskiego, że znaczna część analizowanych publikacji opierała się na orzecznictwie rotalnym, co potwierdza silne zakorzenienie polskiej kanonistyki w judykaturze Roty Rzymskiej. Doktorant słusznie przywołał w tym kontekście dorobek A. Stankiewicza i G. Erlebacha, których prace ukazały niepodważalny wkład judykatury rotalnej w rozwój doktryny dotyczącej kan. 1095 KPK i stanowiły istotny punkt odniesienia dla autorów publikujących w Polsce.

Za szczególnie wartościowe należy uznać zidentyfikowanie przez doktoranta elementów oryginalnych w polskiej kanonistyce. Na wyróżnienie zasługuje przede wszystkim dorobek Dzierżona, którego ujęcie poruszanych zagadnień wyróżniało się oryginalnością na tle pozostałych autorów. Woronowski zwrócił również uwagę na prowadzone przez polskich kanonistów badania lingwistyczne nad polskim desygnatem terminu *discretio iudicii*, co stanowi cenny wkład w precyzyjne odczytanie normy kodeksowej w rodzimym kontekście językowym.

Na odnotowanie zasługuje wreszcie spostrzeżenie doktoranta dotyczące zachowania przez polskich kanonistów zasady czystości metodologicznej przy recepcji – bezpośredniej bądź pośredniej – rezultatów badań z dziedzin pozaprawnych, w szczególności nauk medycznych i psychologii. Uwaga ta świadczy o metodologicznej dojrzałości i świadomym rozgraniczaniu kompetencji poszczególnych dyscyplin naukowych.

Druga część dysertacji, zatytułowana „Monografie oraz komentarze do wyroków trybunałów kościelnych”, również została przez doktoranta podzielona na dwa rozdziały: I „Monografie” (s. 140–201) i II „Komentarze do orzecznictwa trybunałów kościelnych” (s. 202–249).

W pierwszej części rozdziału Woronowski odnotował, że dorobek polskich kanonistów obejmuje piętnaście monografii poświęconych kan. 1095 KPK. Doktorant dokonał ich systematyzacji, wskazując, że cztery z nich koncentrowały się na koncepcie niezdolności konsensualnej, natomiast pozostałe jedenaście podejmowało problematykę przyczyn tej niezdolności. Za trafną należy uznać przyjętą w dysertacji metodę prezentacji poszczególnych pozycji, polegającą na przybliżeniu struktury każdej monografii, po czym następowała jej ogólna charakterystyka. Podejście to zapewnia czytelnikowi przejrzysty ogólny ogląd analizowanego

dorobku, umożliwiając zarówno orientację w zakresie tematycznym poszczególnych prac, jak i ocenę ich wartości merytorycznej.

W analizie wszystkich publikacji książek magister licencjusz zastosował przejrzysty system kolorystycznego oznaczania elementów struktury recenzowanych monografii, w ramach którego poszczególnym poziomom hierarchii tekstu przyporządkowano odrębne kolory. Rozwiązanie to pozwala czytelnikowi na szybką orientację wizualną w stopniu rozbudowania i głębokości struktury każdej z omawianych pozycji, co okazuje się szczególnie użyteczne przy ich porównywaniu.

Charakterystyka poszczególnych monografii w większości przypadków nie koncentruje się na szczegółowym omawianiu osiągnięć poszczególnych kanonistów, ponieważ – jak sam doktorant zaznaczył – zostały one już zaprezentowane w rozdziale pierwszym części pierwszej dysertacji, poświęconym badaniom prawnohistorycznym nad niezdolnością konsensualną.

Niemniej jednak w ramach prezentacji poszczególnych pozycji Woronowski sformułował szereg wartościowych ocen. Opisując monografię Góralskiego i Dzierżona poświęconą niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa kanonicznego na gruncie kan. 1095 n. 1–3 KPK, słusznie podkreślił jej pionierski charakter jako pierwszej pozycji w polskiej literaturze kanonistycznej podejmującej tę problematykę w sposób całościowy. Trafnie odnotował również, że Dzierżon nie unikał w swych analizach kwestii trudnych i kontrowersyjnych, czego wyrazem były zamieszczone w publikacji uwagi uzupełniające. Prezentując z kolei monografię Dzierżona poświęconą niezdolności do zawarcia małżeństwa jako kategorii kanonicznej, doktorant ponownie podkreślił pionierski walor badań tego autora, wskazując na nowatorskie zastosowanie generalnej teorii aktu prawnego do analizy kategorii niezdolności konsensualnej w ujęciu systemowym. Dokonanie to wyróżnia się na tle pozostałych publikacji oryginalnością przyjętej perspektywy badawczej.

W odniesieniu do monografii Kowalskiego poświęconej problematyce nieważności małżeństwa w świetle kan. 1095 n. 2 KPK doktorant za szczególnie cenne uznał wywody autora dotyczące kanonicznego konceptu istotnych obowiązków małżeńskich, w których wykorzystano przesłanki nie tylko kanonistyczne, lecz również pozakanonistyczne. Interdyscyplinarne podejście Kowalskiego, czerpiącego z opracowań reprezentujących różne dziedziny wiedzy, zostało przez Woronowskiego trafnie ocenione jako szczególny walor tej pozycji. Na uwagę zasługuje również krytyczna uwaga doktoranta, który wskazał na mankament pracy Kowalskiego, polegający na tym, że w analizach historycznoprawnych autor nierzadko opierał się nie bezpośrednio na źródłach, lecz na opracowaniach kanonistycznych bazujących na materiałach historycznych. Spostrzeżenie to świadczy o dojrzałości

warsztatowej Woronowskiego oraz jego zdolności do formułowania samodzielnych ocen krytycznych.

Opisując monografię Góralskiego poświęconą rozeznaniu oceniającemu w odniesieniu do istotnych praw i obowiązków małżeńskich oraz jego poważnemu brakowi na gruncie kan. 1095, n. 2 KPK, doktorant trafnie podkreślił interdyscyplinarny charakter tej publikacji, w której autor oparł swoje analizy nie tylko na przesłankach prawnych, lecz również na ustaleniach z zakresu psychologii i psychiatrii. Na uznanie zasługuje decyzja metodologiczna Woronowskiego dotycząca łącznej prezentacji trzech monografii Paździora poświęconych przyczynom psychicznym niezdolności konsensualnej oraz przyczynom poważnego braku rozeznania oceniającego. Ze względu na zbliżoną strukturę i treść tych pozycji podejście takie pozwoliło doktorantowi z jednej strony wyeksponować treści wspólne, z drugiej zaś ukazać różnice występujące pomiędzy poszczególnymi publikacjami. Woronowski wykazał się przy tym spostrzegawczością naukową, odnotowując, że Paździor w zakończeniu jednej z monografii sformułował pytanie o rozgraniczenie między niezdolnością a jej przyczyną, lecz ostatecznie nie udzielił na nie odpowiedzi. Uwaga ta świadczy o uważnej lekturze analizowanych pozycji i zdolności doktoranta do identyfikowania luk argumentacyjnych. O kompetencjach warsztatowych autora dysertacji świadczy również konstruktywna uwaga sformułowana przy okazji analizy monografii Graczyka poświęconej wpływowi schorzeń neurologicznych na zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Doktorant zasadnie wskazał na nieprecyzyjność jednego z punktów tej pracy, którego tytuł miał charakter nadmiernie ogólny w stosunku do faktycznie podjętej w nim problematyki, ograniczonej do hipotezy niezdolności z kan. 1095 n. 3 KPK.

Znaczną część omawianego fragmentu dysertacji Woronowski poświęcił publikacjom Dzierżona i Szymańskiej. Analizując monografię Szymańskiej dotyczącą wpływu zaburzeń odżywiania na niezdolność konsensualną, podkreślił konsekwentny rygor metodologiczny zastosowany przez autorkę w prezentacji poszczególnych postaci anomalii. Za szczególnie wartościowe uznał to, że Szymańska nie ograniczyła się do analizy orzeczeń rotalnych, w których zaburzenia odżywiania stanowiły bezpośrednią przyczynę niezdolności konsensualnej, lecz objęła swoimi badaniami również wyroki, w których wątek ten miał charakter marginalny. Woronowski odnotował ponadto, że pogłębiona analiza literatury przedmiotu doprowadziła autorkę do wyodrębnienia – obok anoreksji i bulimii – dalszych postaci zaburzeń odżywiania relewantnych z perspektywy kanonistycznej.

W odniesieniu do monografii napisanej wspólnie przez Dzierżona i Szymańską pt. „Wpływ zespołu stresu pourazowego na kanoniczną niezdolność do zawarcia małżeństwa” doktorant trafnie podkreślił jej nowatorski charakter, wskazując, że problematyka stresu pourazowego nie

była dotychczas przedmiotem uwagi kanonistów. Odnotował również, że Dzierżon wykazał, iż prowadzone w Rocie Rzymskiej sprawy dotyczące zespołu stresu pourazowego mieściły się zakresowo w obszarze niezdolności konsensualnej, opierając się przy tym w przeważającej części na wyrokach nieopublikowanych, co nadaje przeprowadzonym badaniom dodatkową wartość źródłową.

Analizując drugą wspólną monografię Dzierżona i Szymańskiej, poświęconą wpływowi zaburzenia uprawiania hazardu na nieważność małżeństwa kanonicznego, doktorant trafnie wskazał, że wartość publikacji wynika między innymi z oparcia badań na nieopublikowanych wyrokach rotalnych. Na szczególne odnotowanie zasługuje zidentyfikowana przez Woronowskiego myśl Dzierżona o istotnym znaczeniu procesowym, dotycząca konsekwencji zmian terminologicznych w klasyfikacjach chorób DSM i ICD. Doktorant zwrócił uwagę, że Dzierżon dostrzegł problem wynikający z zastąpienia dotychczasowego terminu „patologiczny hazard” – pośrednio wskazującego na ciężkość anomalii – nowymi, bardziej ogólnymi pojęciami: „zaburzenie hazardu” w DSM-5 oraz „zaburzenie uprawiania hazardu” w ICD-11. Kanonista gliwicki sformułował w związku z tym istotne zastrzeżenie, że posługiwanie się przez biegłych nową terminologią nie będzie już samo w sobie wskazywać na występowanie ciężkiej anomalii wymaganej do stwierdzenia niezdolności konsensualnej. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest – zdaniem Dzierżona – konieczność szczególnie wnikliwej oceny opinii biegłych przez sędziów trybunałów kościelnych pod kątem spełnienia kryteriów kanonicznego konceptu niezdolności. Spostrzeżenie to ma istotne znaczenie praktyczne – ukazuje napięcie między ewoluującą terminologią nauk medycznych a stabilnymi wymogami systemu kanonicznego.

Jako ostatnią w rozdziale pierwszym Woronowski zaprezentował monografię Kamińskiego poświęconą narcyzmowi wrażliwemu i jego wpływowi na zdolność do zawarcia małżeństwa kanonicznego. Trafnie odnotował, że autor opisał przyczynę niezdolności nie tylko z perspektywy psychologicznej, lecz również jako zjawisko społeczne, co zapewnia czytelnikowi bardziej integralny ogląd tego fenomenu. Wartość pracy podnosi ponadto odwołanie się przez Kamińskiego do antropologii chrześcijańskiej, osadzające analizę kanonistyczną w szerszym kontekście antropologicznym. Podobnie jak inne omawiane monografie również ta publikacja oparta została na nieopublikowanych rozstrzygnięciach rotalnych, co nadaje jej dodatkowy walor źródłowy.

W podsumowaniu rozdziału pierwszego doktorant trafnie skonstatował, że zdecydowana większość prezentowanych monografii dotyczyła problematyki przyczyn natury psychicznej niezdolności konsensualnej. Słusznie podkreślił, że z perspektywy kanonistycznej kluczowe znaczenie ma w tej materii recypowanie rezultatów badań z innych dyscyplin wiedzy,

w szczególności psychologii i nauk medycznych, na grunt kanonistyki. Na odnotowanie zasługuje ustalenie Woronowskiego, że autorzy wszystkich analizowanych monografii zachowali zasadę czystości metodologicznej, co świadczy o dojrzałości warsztatowej polskiej kanonistyki w zakresie interdyscyplinarnego podejścia do problematyki niezdolności konsensualnej. Godne wyróżnienia jest również spostrzeżenie księdza magistra licencjusza, że wywody niektórych autorów zostały w całości lub częściowo oparte na nieopublikowanych wyrokach rotalnych. Okoliczność ta nadaje analizowanym publikacjom szczególną wartość źródłową, ponieważ autorzy ci udostępnili polskiemu czytelnikowi materiał orzeczniczy niedostępny w oficjalnych zbiorach, poszerzając bazę empiryczną kanonistyki krajowej. Podnosząc kwestię waloru tej grupy publikacji, nie można pominąć trafnego spostrzeżenia doktoranta, że trudność prowadzonych wywodów wynikała niekiedy z tego, iż w aktualnej praktyce orzeczniczej ponensi w częściach *in iure* wyroków rotalnych z reguły nie odnoszą się bezpośrednio do konkretnej anomalii generującej niezdolność konsensualną, a wątki dotyczące danego zaburzenia – nierzadko mające charakter marginalny – pojawiają się jedynie w częściach *in facto*. Okoliczność ta stawia przed badaczami dodatkowe wyzwania metodologiczne, wymagając wnikliwej analizy całości orzeczeń w celu wydobycia relewantnych treści doktrynalnych. Na odnotowanie zasługuje wreszcie fakt, że w dwóch spośród analizowanych monografii zamieszczono aneksy. Doktorant słusznie dostrzegł ich praktyczną wartość – tego rodzaju zestawienia mogą stanowić istotną pomoc dla kanonistów prowadzących dalsze badania nad problematyką niezdolności konsensualnej, ułatwiając orientację w materiale źródłowym i orzeczniczym.

Ostatni rozdział dysertacji „Komentarze do orzecznictwa trybunałów kościelnych” (II), podobnie jak wcześniejsze, zawiera krótkie wprowadzenie. Doktorant słusznie podkreślił rozległość dorobku polskich kanonistów w zakresie komentarzy do wyroków trybunałów kościelnych. Trafnie odnotował również, że dominującą pozycję zajmują komentarze do wyroków Roty Rzymskiej, choć w dorobku tym obecne są także opracowania dotyczące orzeczeń Roty Hiszpańskiej oraz sądów niższego stopnia jurysdykcyjnego. Zróżnicowanie to uzasadniło podział omawianej części pracy na dwa podrozdziały.

W pierwszym podrozdziale, poświęconym monografiom, doktorant – konsekwentnie stosując metodę wypracowaną we wcześniejszych częściach dysertacji – przeanalizował dwie pozycje. Pierwsza z nich, autorstwa Dzierżona i Kamińskiego, zawierała komentarze do szesnastu nieopublikowanych wyroków Roty Rzymskiej wydanych w 2021 roku z tytułu kan. 1095 n. 2 KPK. Na szczególne odnotowanie zasługuje wskazanie przez Woronowskiego, że najcenniejszym elementem tej publikacji jest zakończenie autorstwa Dzierżona, w którym kanonista przedstawił aktualną rotalną doktrynę w kwestii konceptu rozeznania oceniającego.

Ustalenie to ma istotne znaczenie, gdyż stanowi syntetyczne ujęcie współczesnego stanu orzecznictwa rotalnego w tej materii.

Drugą analizowaną monografią była publikacja Góralskiego, zawierająca dwanaście nieopublikowanych dotąd wyroków Trybunału Roty Rzymskiej z 2023 roku w sprawach o nieważność małżeństwa pochodzących z Polski. Doktorant trafnie odnotował, że również w tej pozycji szczególną wartość przedstawiają uwagi profesora sformułowane do każdego z prezentowanych orzeczeń oraz zakończenie, w którym Góralski wskazał na oryginalne opinie i poglądy sędziów rotalnych.

W drugim podrozdziale autor dysertacji zestawiał w porządku chronologicznym (według dat wydania publikacji) – posługując się przejrzystą formą tabelaryczną – łącznie 138 komentarzy do orzeczeń trybunałów kościelnych, w tym 102 komentarze do wyroków Roty Rzymskiej, opublikowane w periodykach i pozycjach zbiorowych, 6 komentarzy do orzeczeń Roty Hiszpańskiej oraz 30 komentarzy do wyroków sądów polskich. Już sama skala zgromadzonego materiału świadczy o rozległości dorobku polskiej kanonistyki w zakresie analizy orzecznictwa dotyczącego niezdolności konsensualnej. Na odnotowanie zasługuje spostrzeżenie Woronowskiego, że niemal wszyscy polscy kanoniści stosowali w swoich komentarzach zbliżoną metodologię, co wskazuje na ukształtowanie się w polskiej kanonistyce jednolitego standardu warsztatowego w zakresie opracowywania glos do orzeczeń trybunałów kościelnych.

W podsumowaniu ostatniego rozdziału doktorant słusznie podkreślił ogromny wkład Góralskiego, który znaczną część swojej działalności naukowej poświęcił przybliżaniu polskiemu czytelnikowi rozstrzygnięć Trybunału Roty Rzymskiej. Skala tego dorobku pozwala uznać Góralskiego – obok Dzierżona – za centralną postać polskiej kanonistyki w zakresie recepcji orzecznictwa rotalnego. Godne odnotowania jest sformułowane przez Woronowskiego pytanie badawcze o cel publikowania komentarzy do wyroków trybunałów kościelnych. Doktorant udzielił na nie przekonującej odpowiedzi, wskazując, że zasadniczą funkcją tych publikacji jest wspieranie praktyki orzeczniczej sądów kościelnych w Polsce. Publikacje te, oparte w znacznej mierze na niedostępnym wcześniej materiale źródłowym, odgrywają zatem istotną rolę, pośrednicząc między orzecznictwem rotalnym a rodzimą praktyką sądową.

Trafne jest również poczynione przez doktoranta spostrzeżenie o jednorodnym charakterze wszystkich publikacji opisanych w tym rozdziale. Niezależnie od formy i objętości stanowią one komentarze do poszczególnych rozstrzygnięć, co nadaje całemu analizowanemu dorobkowi spójność metodologiczną i pozwala traktować go jako wyraźnie ukształtowany nurt w polskiej kanonistyce.

Dysertację zamyka syntetyczne zakończenie, w którym doktorant przedstawił wnioski znajdujące pełne potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach naukowych. Z całości wywodów wynika jednoznacznie, że Woronowski skutecznie potwierdził hipotezę sformułowaną na początku swoich badań.

Za szczególnie istotną należy uznać tezę doktoranta, zgodnie z którą polscy kanoniści – ze względu na specyfikę i oryginalność części swoich opracowań – w znaczącym stopniu przyczynili się do rozwoju doktryny w przedmiocie niezdolności konsensualnej. Woronowski słusznie wskazał na pionierski charakter badań polskich kanonistów w kilku obszarach. Podjęli oni próbę systemowej aplikacji generalnej teorii aktu prawnego do kategorii niezdolności do zawarcia małżeństwa, a także jako jedni z pierwszych w świecie przeanalizowali wpływ szeregu konkretnych anomalii na niezdolność konsensualną – w tym niedojrzałości noogennej, zespołu stresu pourazowego, narcyzmu wrażliwego, zaburzeń odżywiania oraz stwardnienia rozsianego. Wśród pionierskich dokonań doktorant wskazał również badania nad związkiem zaburzeń uprawiania hazardu z niezdolnością konsensualną.

Autor dysertacji przekonująco wykazał ponadto, że znaczna część wywodów polskich kanonistów oparta została wyłącznie lub w przeważającej mierze na nieopublikowanych wyrokach rotalnych, co nadaje ich dorobkowi szczególną wartość źródłową, udostępniając szerszemu gronu badaczy materiał orzeczniczy niedostępny w oficjalnych zbiorach.

Na odnotowanie zasługuje wreszcie trafne spostrzeżenie doktoranta, że polscy kanoniści podjęli w swoich opracowaniach niemal wszystkie wątki obecne w kanonistyce światowej, nie unikając przy tym zagadnień trudnych i kontrowersyjnych. Zachowali przy tym zasadę czystości metodologicznej, dokonując recepcji rezultatów badań z zakresu psychologii i nauk medycznych oraz dostosowując je do kanonicznego konceptu niezdolności konsensualnej. Konstatacja ta potwierdza dojrzałość i kompletność polskiego dorobku kanonistycznego w przedmiotowej materii.

Ponieważ w mojej ocenie dysertacja zasługuje na publikację drukiem, przedstawiam również uwagi edytorskie. Wykraczają one poza formalne wymagania stawiane recenzji dysertacji doktorskiej. Nie odnoszą się do jej wartości naukowej ani do spełnienia kryteriów właściwych dla postępowania, mogą jednak okazać się pomocne przy przygotowaniu tekstu do publikacji. W związku z tym formułuję następujące uwagi:

a) Sugeruję poprawić fragmenty:

- s. 12 – „Z przeprowadzonej kwerendy wynika, iż napisali oni 23 monografie, **101 artykułów** oraz 154 komentarze do wyroków trybunałów kościelnych różnego stopnia jurysdykcyjnego” – *sugeruję po uaktualnieniu bibliografii poprawić liczbę artykułów*;
- s. 27 – „Sugerowano wprowadzenie pojęcia *anomalia psychica*, a także zmianę zwrotu **na** [powinno być „z” – T.J.]: *praesertim psychosexulem, ob indolis gravissimam distorsionem, anomaliam psychicam aut psychosexualem* na zwrot...”;
- s. 43 – „iż kanoniści XVII wieku pod pojęciem *malitia* **kanoniści** [powtórzenie słowa kanoniści – T.J.] rozumieli zdolność do pożycia cielesnego (*potentia generandi*)”;
- s. 44 – „Co więcej, **do** [zbyteczne – T.J.] dołączono do nich jeszcze osiągnięcie fizycznej dojrzałości”;
- s. 64 – „W tytule określonym w kan. 1095, **n. 2** [powinno być: n. 1] KPK nie chodzi wyłącznie o używanie rozumu”;
- s. 81 – W monografii „Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego” kanonista ten odniósł **tą** [powinno być: tę] sferę do konieczności;
- s. 81 przypis 315 – Dec. c. Stankiewicz z 14.12.2007, „**lus** Ecclesiae” 22 (2010) [powinno być „l” zamiast małej litery „l”];
- s. 88 – **co raz** [powinno być: coraz] większe znaczenie w nowszych wyrokach;
- s. 100, przypis 393 – red. Z. GROCHOLEWSKI, V. **CAREL ORTIZ** [powinno być: Cárcel Ortí];
- s. 159 i 160 – pojawia się dwa razy „**Rozdział II**” w ramach tej samej monografii (raz dla „Wpływ osobowości zaburzonej na poważny brak rozeznania oceniającego”, raz dla „Wpływ uzależnień na poważny brak rozeznania oceniającego”). Sekcje w tym drugim „Rozdziale II” (s. 160) zaczynają się od numeru 3.1., co sugeruje, że powinien on nosić oznaczenie „Rozdział III”;
- s. 297 – Z. Grocholewski, V. **Carel Ortiz**, Città del Vaticano 1984, s. 17-37 [powinno być: Cárcel Ortí].

b) W opisie struktury publikacji należy poprawić kolory:

- s. 181 – **pojedynczy „Wstęp” w czerwieni** (s. 181), przy dominującej praktyce oznaczania „Wstęp” kolorem czarnym;
- s. 189 – **przesunięcie o jeden poziom** w gałęzi numeracji 2.1.1.3. (s. 189): pozycje tego samego poziomu co 2.1.1.2. mają już „głębszy” kolor, a ich podpozycje również są przesunięte (pomarańczowy / magenta zamiast fioletowego / pomarańczowego) [**przesunięcie koloru dla 2.1.1.3.1.** (s. 189), **przesunięcie koloru dla 2.1.1.3.2.** (s. 189)];

- s. 194 i 198 – występują **dwa przypadki innego wariantu odcienia czerwieni** niż zwykle dla „Zakończenie”;
- s. 204 – **Zakończenie (G.D.)** jest w kolorze **czarnym**, podczas gdy we wszystkich pozostałych przypadkach jest **czerwone**.

c) W przypisach znalazły się następujące pozycje, których brak w bibliografii:

- przypis 161 – SZ. AICHNER, *Compendium iuris ecclesiastici, Brixinae 1893...*;
- przypis 298, 332 – W. GÓRALSKI, *Wolność wewnętrzną a ważność małżeństwa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 56 (2013) nr 3, s. 55–81;
- przypis 304, 444, 448 – R. SZTYCHMILER, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997 (549 s.);
- przypis 315 – Dec. c. Stankiewicz z 14.12.2007, „Ius Ecclesiae” 22 (2010);
- przypis 490 – Dec. c. Boccafolà z 28.11.1998, „Monitor Ecclesiasticus” 125 (2000), s. 82.

OCENA FORMALNA PRACY

Tytuł rozprawy został sformułowany precyzyjnie i w pełni koresponduje z jej treścią. Problematyka stanowiąca przedmiot badań doktoranta ma doniosłe znaczenie dla kanonistyki – zarówno dla badaczy zajmujących się zagadnieniem nieważności małżeństwa w wymiarze teoretycznym, jak i dla praktyków orzekających w trybunałach kościelnych w sprawach nieważności małżeństwa.

Należy z naciskiem podkreślić oryginalność rozprawy. Zagadnienie wkładu polskich kanonistów w rozwój doktryny dotyczącej niezdolności konsensualnej nie doczekało się dotychczas całościowego opracowania. Doktorant wypełnił zatem istotną lukę w literaturze kanonistycznej, podejmując się systematycznego zebrania, uporządkowania i krytycznej oceny dorobku polskiej kanonistyki w przedmiotowej materii.

Dobór metod naukowych, przedstawionych we wstępie rozprawy, należy uznać za przemyślany i adekwatny do charakteru podjętej problematyki. Doktorant posługiwał się nimi umiejętnie w całej pracy, konsekwentnie zachowując przyjęty rygor metodologiczny.

Pod względem merytorycznym oraz formalno-metodycznym rozprawę oceniam bardzo wysoko. Doktorant wykazał się umiejętnością doboru metod badawczych właściwych dla analizowanego materiału, a jego dysertacja pod tym względem korzystnie wyróżnia się na tle innych prac naukowych o podobnym charakterze. Na szczególne uznanie zasługuje to, że Woronowski nie unikał rozwiązań metodologicznie pionierskich. Przykładem może być tabelaryczna systematyzacja obszernego materiału dotyczącego przyczyn natury psychicznej oraz komentarzy do wyroków i dekretów sądów kościelnych, a także decyzja o łącznym

omówieniu monografii o zbliżonej strukturze i treści, poprzedzonym syntetycznym ukazaniem ich budowy przy użyciu zróżnicowanej kolorystyki. Rozwiązania te świadczą o samodzielności badawczej oraz dojrzałości warsztatowej doktoranta.

Dysertacja została napisana w sposób jasny, logiczny i przejrzysty. Jej konstrukcja odznacza się spójnością – poszczególne części wynikają z siebie w sposób naturalny, a całość pozostaje wolna od wątków przypadkowych. Język pracy jest bardzo dobry, precyzyjny terminologicznie, a lektura dysertacji nie tylko nie nastręcza trudności, lecz także budzi autentyczne zainteresowanie czytelnika.

Na szczególne odnotowanie zasługuje imponujący aparat bibliograficzny rozprawy. Doktorant odwołał się do bardzo licznych pozycji bibliograficznych (zestawionych na czterdziestu trzech stronach), obejmujących: źródła, najnowszą literaturę polską i obcojęzyczną oraz około pięćdziesięciu wyroków sądów kościelnych, w tym orzeczeń nieopublikowanych. Tak przygotowana baza źródłowa nie tylko dokumentuje ogrom pracy badawczej doktoranta, ale przede wszystkim gwarantuje obiektywizm i wieloaspektowość przeprowadzonej analizy. Stanowi wyraźne potwierdzenie, że autor dysertacji posiada pełne rozeznanie w dotychczasowym stanie badań zarówno w Polsce, jak i za granicą.

Z lektury dysertacji wynika ponadto, że doktorant dysponuje rozległą wiedzą historycznoprawną oraz pogłębioną znajomością problematyki niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa. Wiedza ta pozwoliła mu nie tylko na rzetelną prezentację dorobku polskich kanonistów, lecz także na formułowanie samodzielnych ocen krytycznych – zarówno pozytywnych, jak i wskazujących na mankamenty omawianych publikacji. Umiejętność ta zasługuje na szczególne podkreślenie, gdyż świadczy o naukowej odwadze i intelektualnej niezależności autora.

Pragnę pogratulować doktorantowi tego, że nakreślony w tytule i we wstępie problem badawczy opracował wielokierunkowo, rzetelnie i kompletnie, prezentując aktualny stan wiedzy w sposób wyczerpujący, uporządkowany i przekonujący. Woronowski umiejętnie ukazał trudności towarzyszące rozumieniu norm zapisanych w kan. 1095 KPK oraz ich stosowaniu w praktyce orzeczniczej, wykazując się przy tym kompetencjami właściwymi dojrzałemu badaczowi.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić, że rozprawa ma twórczy charakter naukowy i wnosi znaczący wkład w rozwój nauki prawa kanonicznego. Posiada również istotny walor praktyczny. Systematyzując dorobek polskiej kanonistyki w przedmiotowej materii, może stanowić cenne źródło wiedzy zarówno dla teoretyków prawa małżeńskiego, jak i dla praktyków orzekających w sprawach o nieważność małżeństwa. Dysertacja nie jest bezkrytyczną prezentacją dorobku polskiej kanonistyki, lecz w sposób rzetelny, a zarazem

krytyczny, przybliży czytelnikowi stan badań polskich kanonistów nad normami zawartymi w kan. 1095 KPK. Ukazuje zarówno ich osiągnięcia, jak i obszary wymagające dalszych poszukiwań naukowych.

Zachęcam mgr. lic. Rafała Piotra Woronowskiego do wydania monografii drukiem.

WNIOSKI KOŃCOWE

OSTATECZNA OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ KS. MGR. LIC. RAFAŁA PIOTRA WORONOWSKIEGO JEST BARDZO POZYTYWNA.

Reasumując, należy stwierdzić, że rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Rafała Piotra Woronowskiego pt. *Dorobek polskich kanonistów w przedmiocie niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa (kan. 1095 n. 1-3 KPK) po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku* spełnia wymogi stawiane tego typu dysertacjom określone w prawodawstwie polskim, w tym między innymi art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 ze zm.). **Tym samym wnioskuję do Prześwietnej Rady Dyscypliny Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. mgr. lic. Rafała Piotra Woronowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

ks. dr hab. Tomasz Jakubiak, prof. AKW

Warszawa, dnia 20 kwietnia 2026 r.